

URBÁN ALADÁR

A SZÉKELY KATONASÁG SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSA 1848 MÁJUSÁBAN

1848 májusának, főleg a hónap közepének mozgalmas napjai jól ismertek. Május 10-én este került sor Budán a Lederer lovassági tábornok és magyarországi katonai főhadparancsnok elleni békés tüntetésre, amely a katonaság vérengzésével végződött. Az ezt követő felháborodás és a Lederer menekülése után elkezdődött nyilvános vizsgálat izgalmai még el sem csitulnak a fővárosban, amikor a délvidéki fegyveres szerb mozgalmak hírére a magyar minisztertanács május 16-án elrendelte a Szerbiával határos várak katonai készenlétét és meghirdette a honvédtoborzást. Május 17-én a Bécsben lezajlott újabb forradalmi megmozdulások hatására a király és az udvar titokban elhagyta a császárvárost és Innsbruckba menekült. A Batthyány-kormány ennek hírére azonnal döntött arról, hogy az országgyűlést hat héten belül összehívja és ezt május 19-i felhívásában közölte is a nyilvánossággal. A felhívás nagy nyomatékkal hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a már megkezdett toborzás eredményeként az önkéntes sereget — a honvédeket — „minél nagyobb számban s minél gyorsabban” — állítsák ki. A kormány ezzel egyidejűleg szólította fel az ország lakosságát a honvédelmi célokat szolgáló adományokra és kölcsönre.¹

Kevésbé ismert azonban az, hogy május 19-én a miniszterelnök — jelélül annak, hogy a délvidéken kialakult helyzetet kritikusként tekinti — megbízottakat küldött Erdélybe, hogy székely határőröket hívjanak segítségül a „Szegecd táján” felállítani tervezett táborba. Mivel Magyarország és Erdély között ekkor még nem jött létre az *unió*, sőt az erről határozó erdélyi országgyűlés csak május 29-én ült össze, Batthyányinak ez a lépése némileg szabálytalan, sőt nem egészen törvényes volt. Az alábbiakban az események menetét szeretnénk rekonstruálni a levéltári anyagok, a korabeli sajtó és az emlékezések segítségével.

Az elhatározás előzményei

A Batthyány-kormány már hivatalba lépésének második hetében arra a megállapításra jutott, hogy kevés a rendelkezésre álló katonai erő. Ezért egyrészt sürgette Bécsset, hogy rendelje haza a külföldön levő, de ellenség előtt nem álló magyar ezredek, másrészt pedig már április 26-án határozatot hozott egy „önkéntes őrsereg toborzására.”² Az erdélyi országgyűlés összehívásának híre, az

¹ A fejlemények részleteire ld. *Urbán Aladár*: Az 1848. május 10-i katonai vérengzés a budai várban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1968. 1. sz.; továbbá *ugyanő*: Agitációs és kormányválság 1848 májusában. *Történelmi Szemle*, 1970. 3. sz. A kormány idézett május 19-i felhívását l. *Pesti Hírlap* (a továbbiakban — PH) 1848. május 21. (62); közli *Pap Dénes*: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. 1848—1849. Pest, 1868. I. k. 142—144. o.

² *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973. 225—226. o.

április 23-ára, Húsvét vasárnapjára Pest-Budára érkező kolozsvári küldöttség ünneplése és talán maguknak a küldötteknek egy-egy nyilatkozata is a katonáskodó székelyekre terelte a figyelmet. Ezt bizonyítja, hogy április 29-én Pulszky Ferenc akkori pénzügyi államtitkár Kossuth nevében jelezte: anyagi okokból célszerűbbnek tűnne az önkéntesek toborzása helyett „egy pár ezer székely katonának Magyarországra áthelyezése” és a nyugtalankodó vidékekre való telepítése.³ Bár a javaslat mögött feltételezhető Kossuth fenntartása is a tervezett önkéntes haderővel szemben, ezt a lehetőséget kisebbiteni látszik a *Pesti Divatlap* április 29-i kelettel megjelent száma, amely a minisztérium kiszivárgott terveire utalva — hogy az személyi és vagyoni áldozatokat lesz kénytelen kérni — így írt: „A mondottakon kívül nem volna-é célszerű a fegyverben lévő székelyek, s a moldvai csángó magyarok egy részét, mint véreinket, rokonainkat egy időre vendégül meghívni.”⁴ Mindez azt mutatja, hogy a székelyek segítségül hívását a közvélemény is természetesnek kellett, hogy tekintse. Ebben a vonatkozásban Wesselényinek április 29-én a Radical Körben tartott és az önkéntes toborzás érdekében mondott beszédét úgy minősíthetjük, mint ami burkoltan válasz ezekre a nyilvánosság előtt is hangot kapott elképzelésekre. Wesselényi ugyanis — kétségtelenül kellő tájékoztatás alapján — népszerűsítette a kormány készülő toborzási tervét, de nem javasolta a székelyek segítségül hívását.⁵

A fenti eseményekkel szinte egyidejűleg új fejleményekre került sor az országgyűlésre készülő Erdélyben is. A románok és a szászok mozgalmi mellett hírek érkeztek arról, hogy a katonáskodó székelyek azt várják az országgyűléstől, hogy az megszabadítsa őket a katonáskodás terhétől. Április 26—27-én pedig Háromszékben a 2. székely gyalogezred hat százada megtagadta, hogy szülőföldjéről Brassóba és Szebenbe, illetve Szászsebesre vonuljon. Attól tartottak, hogy Puchner tábornok rendeletei a Székelyföldet akarják védelem nélkül hagyni, sőt arra is gyanakodtak, hogy Olaszországba akarják vinni őket.⁶ Az erdélyi haladó értelmiség egyrészt egyetértett ugyan a székelyeknek az 1764-ben rájuk kényszerített határőri szolgálat elleni lázadásával és a „kiindulás” megtagadásával, de joggal aggódott azon, hogy a székelyek kiadják kezükből a fegyvert. Úgy vélték, a megoldást a *nemzetőrség* megszervezése fogja jelenteni, ezt hangsúlyozta az időközben Kolozsvárra érkezett Wesselényi felhívása is május 10-én.⁷

A Batthyány-kormány nem sokat tudhatott ezekről a fejleményekről, hiszen az erdélyi gubernátor, Teleki József nem tartozott ezt jelenteni. Erdélyi főurak május 1-én kelt levelükben is csak azt kérték Batthyánytól, hogy addig is, amíg az unió megtörténék, érje el, hogy az erdélyi katonaság felett az erdélyi kormányzék rendelkezessék, vagyis a Puchnernek szóló utasítás érdekében ne kelljen Bécshez fordulni.⁸ A Bécsben levő Batthyányt helyettesítő Deák Ferenc egyelőre május 5-én Esterházy külügyminisztert kereste meg, hogy eszközölje ki: a Partiumban levő Közép-Szolnok megyébe Erdélyből küldjenek katonasá-

3 Kossuth Lajos pénzügyminiszteri iratai. Kossuth Lajos Összes Művei XII. (a továbbiakban — KLÖM XII.) Sajtó alá rendezte Sinkovics István. Budapest, 1957. 95. o. Kossuth fenntartására l. *Urbán*: A nemzetőrség és honvédség szervezése... i. m. 226. o.

4 Nincs fegyveres erőnk! c. cikk; l. *Pesti Divatlap*, 1848. április 29. (20)

5 *Trócsányi Zsolt*: Wesselényi Miklós. Budapest, 1965. 529. o.; *Urbán*: A nemzetőrség és honvédség szervezése... i. m. 226—227. o. (Wesselényi júniusi állásfoglalását l. a 67. jegyzetnél.)

6 OL F 37. Gubernium Transylvanicum, elnöki iratok (a továbbiakban — Gub. eln.) 1848: 921, 1049, 1092—93; Ellenőr 1848. május 5. (2) és május 9. (3); *Egyed Ákos*: Háromszék 1848—1849. Bukarest, 1978. 37—38. o.

7 *Wesselényi Miklós*: Felszólítás a nemes székely nemzethez. Ellenőr, 1848. május 14. (6). L. még Vályi Elek és Kővári László felhívásait az Ellenőr május 11. (4) és május 12. (5) számában. Nem növelte a székelyek esetleges kiindulási szándékát az Ellenőr május 14-i számához mellékelte, „egy született szász, de igaz hazafi is” aláírású röplap, amely az erdélyi reakció mesterkedéseit igyekezett leleplezni.

8 OL H 2. Miniszterelnök, elnöki iratok (a továbbiakban — Meln.) 1848:179.

got. Ezt a kérést azután a Bécsből visszatért Batthyány is megismételte május 14-én.⁹ Az első megkeresésre Latour május 15-én válaszolt, közölve, hogy Puchnertől kért tájékoztatást. Majd május 23-án megírta Esterháznak, hogy a székelly katonaság kihozatala az erdélyi nyugtalanságok miatt „nem látszik lehetségesnek”.¹⁰

A magyar főváros közvéleménye erről, az erdélyi katonaságnak a Partiumban való felhasználására irányuló levelezésről nyilvánvalóan mit sem tudott. Annál nagyobb érdeklődéssel figyelte az Erdélyből érkező híreket és a május 29-re Kolozsvárra összehívott országgyűlés előkészületeit. A magyarság nagy többsége a Királyhágón innen és túl természetesnek tartotta, hogy az erdélyi országgyűlés is jóvá fogja hagyni a pozsonyi 1848:VII. tc.-et, amely kimondta Erdély és Magyarország egyesítését. Szinte magától értetődőnek tűnik, hogy az egyre nyíltabb horvát szeparatista törekvések, a kibontakozó szerb és román nemzeti mozgalmak közepette Pesten megszületett a gondolat: tenni kell valamit az unió biztosítása érdekében. A részleteket nem ismerjük, de megállapíthatóan még május 10-e, a Lederer elleni macskazene előtt kerülhetett szóba a fővárosi ifjúság — a „márciusiak” — soraiban az ötlet, amely szerint tömegesen és *fegyveresen* kellene megjelenniük Kolozsvárott, hogy biztosítsák az unió kimondását. Erről tanúskodik Szász Károly tudósítása, aki — talán már rémhírré növesztett formában — május 12-én vitte a hírt Pestről Kolozsvárra. Másnap így számolt be erről id. Bethlen János a Belső-Szolnokban tartózkodó Wesselényinek: „Nagy figyelmet érdemlő körülmény az, hogy mint Szász mondja, Pestről a Vasvári vezérlete alatt 500 fegyveres ifjú ember indul el gyalog a mi országgyűlésünkre megjelenendő.” A levél írója rögtön azon aggódik, hogy a vendégek és a helybéli ifjúság között „licitáció” kezdődhet, hogy melyik kövessen el nagyobb „extra-vagantiát”, ami a királyi biztos személye (Puchner tábornok) és az erős helyőrség miatt, összeütközés esetén, az ifjúság és a polgárok vereségéhez vezetne.¹¹

Ma már nehezen tudjuk megállapítani, hogy valóban létezett-e egy ilyen nagy demonstráció terve, vagy csak a szóbeszéd nagyította fel azt. A tervhez azonban nem fér kétség, mivel annak szelidebb formájával az ifjúság jelentkezett a kormánynál, éppen május 13-án, aznap, amikor Bethlen János tájékoztatta Wesselényit a Szász Károlytól hallott hírről. Széchenyi ezt jegyezte fel naplójában: „Konferencia B[atthyány] Lajosnál. Erdély. Az ifjúság küldöttsége: *úti költség*... hogy elmelessenek Erdélybe agitálni!”¹² A bejegyzés több szempontból is érdekes. Mindenekelőtt azért, mert az ifjúság *jól tájékozott* küldöttei akkor jelentek meg, amikor a minisztertanács az erdélyi kérdésről tárgyalt, holott aznap — Széchenyi feljegyzései tanúskodnak róla — még két másik konferencia is volt. De érdekes ez a minisztériumot megkereső küldöttség azért is, mert a Lederer-ügyet követő május 12-i, a kormányt igen keményen kritizáló népgyűlés másnapján jelentkezett. Nyilván nem Petőfi és társai, az előző napi demonstrációt megszervező és a Batthyány-kabinetnek petíciót benyújtó személyek voltak azok, akik a kormánytól pénzt, — valójában *engedélyt* — kértek erdélyi útjuk megvalósításához. Ugyanakkor Széchenyi, aki nem tartotta szükségesnek a nevek feljegyzését, az *ifjúság* küldöttségének tekinti a megjelenteket, akiknek tehát szerinte is joguk volt *az ifjúság nevében* beszélni. Bárkik

9 A két levelet l. OL H 7. Külügyminiszteri iratok 1848:179, 445.

10 Latour május 15-én kelt válasza: OL H 2. Meln. 1848:395; a május 23-i választ l. OL H 75. Hadügyminiszteri iratok, beadványok 1848:650.

11 *Pap Károly*: Wesselényi Miklóshoz írt politikai levelek. Történelmi Tár 1906. 242. o. Szász Károly a Lederernek május 10-én este rendezett macskazene előtt indulhatott, mert különben nem hallgatott volna róla.

12 *Széchenyi István*: Napló. Szerk. Oltványi Ambrus. Budapest, 1978. 1247. o.

jártak is május 13-án küldöttségben a minisztériumnál, azok már elejtették a tömeges Erdélybe vonulás tervét — ha volt olyan — és szemmel láthatóan ezt, valamint együttműködési készségüket akarták a kormány tudomására hozni, illetve az útiköltség megszerzésével a vállalkozást mintegy legalizálni. Vagyis ez a küldöttség nem pusztán a kormány jóváhagyását és anyagi támogatását akarta megszerezni, hanem hangsúlyozottan elhatárolta magát az ifjúság radikális szárnyától, az előző napi népgyűlés szervezőitől. Nem tudjuk, hogy Vasvári Pál, akinek nevét az Erdélybe vonulás tervével kapcsolatba szárnyra kapta a hír, a küldöttség soraiban volt-e, vagy esetleg ő vezette-e a küldöttséget. Az tény, hogy 1848. május 19-én útlevelet kapott Nyáry Páltól, Pest megye alispánjától Erdélybe, „magánügyben” . . .¹³

Időközben Szász Károly híre elterjedt Kolozsvárott és az *Erdélyi Híradó* május 17-én így írt: „Vasvári a martiusi napok fiatal bajnoka Pestről, néhány száz társaival talán már útban van Kolozsvár felé.”¹⁴ A Pest-Budáról származó információ rövidesen visszatért a fővárosba és május 21-én a *Nemzeti* „Kolozsvári posta” cím alatt jelentette: „Városunkban e napokban azon hír futott szét, hogy Vasvári Pál mintegy 500-ad magával útban volna Kolozsvár felé, az unió eszméjét ápolni s ez által a kolozsvári hongyülés sikerét biztosítani.”¹⁵ A tudósító nem titkolta, hogy a hír megvalósulása — szerinte — „ügyeink szerencsésb fejlődésére kívánatos”.

A valóság persze nem ez volt. Erről a sajtó először a Pozsonyban megjelenő, de a fővárosról részletesen tudósító *Budapesti Híradó* hasábjain jelentett: „Pestről a megye jóváhagyása mellett 50—60 ifjú menend a legközelebbi erdélyi országgyűlésre.”¹⁶ A lap rövidesen arról is tudósított, hogy Pest városa utalt ki házipénztáránál ezer forintot útiköltségre. A kis hírhez a konzervatív szerkesztő megjegyzést fűzött, amelyben óvta a küldötteket attól, hogy magukat „karzati vagy más akár minemű befolyás által” akarják kitüntetni és azt tanácsolta, hogy ne mint „félelmes hadjárók”, hanem mint barátok jelenjenek meg.¹⁷ Kolozsvár és Erdély többi része az *Ellenőr* és az *Erdélyi Híradó* jóvoltából rövidesen megtudhatta, hogy nem több száz, legfeljebb néhány tucat fiatalember érkezik majd Pestről, de még május 25-én is arról olvashattak mindkét lapban, hogy Vasvári a küldöttek között lesz.¹⁸ Csak amikor május 26-án este megérkezett a küldöttség Kolozsvárra, akkor világlott ki, hogy Vasvári Pesten maradt.¹⁹

Tudomásunk szerint Vasvári komolyan készült Erdélybe. Lóvei (Leövey) Klára, kolléganője Teleki Blanka leánynevelő intézetében, május 18-án így írt Vasvárinak: „Tisztelt Polgártárs! Nem azért küldöm e levelet, hogy kegyedet az erdélyi útra sürgessem általa; mert tudom, miszerént Pestnek is nagy szüksége van kegyedre.” Csak az a célja, mondja a levélíró, hogy emlékeztesse Vasvárit ígéretére: ha megy, levelet visz Kolozsváron levő barátnőjéhez. Lóvei Klára így zárja a levelet: „Ha kegyed valóban elmegy, vagy *elmenetik*, úgy

13 OL H 117. Vasvári Pál iratai. Agitáció.

14 *Erdélyi Híradó*, (a továbbiakban — EH) 1848. május 18. (367)

15 *Nemzeti*, 1848. május 21. (13)

16 *Budapesti Híradó* (a továbbiakban — BpH) 1848. május 19. (840)

17 BpH 1848. május 25. (845). Érdekes, hogy a szerkesztő aggályoskodása, amivel az unió ügyét és a küldöttek épségét is félti, emlékeztet Széchenyi idézett május 13-i naplójegyzeteinek a folytatására.

18 EH 1848. május 25. (371); *Ellenőr*, 1848. május 23., 25. (11—12). Vasvári neve talán azért is szerepelt olyan magától értetődően az Erdélybe küldendő ifjak neve között, mivel — a fővárosi sajtó szerint — április 27-én a Forradalmi Csarnokban ő köszöntötte a kolozsvári küldötteket (s talán maga is tett olyan kijelentést, hogy készül az erdélyi országgyűlésre).

19 EH 1848. május 18. (373). A tudósító nem ismert mindenkit a kb. 12 főnyi küldöttségből, így csak Székely József, Vidacs, Lisznyai, Szegfi Mór, Korányi és Cseresznyés nevét sorolta fel. A küldöttség tudomásunk szerint május 21-én Szolnokról, a korabeli vasút végpontjáról a Túrkeve—Nagyvárad vonalon indult kocsival tovább; *Nemzetőr*, 1848. június 11.

szeretnők még látni indulás előtt.”²⁰ A levélből mindenekelőtt az világlik ki, hogy Vasvárihoz közel álló személyek tőle magától tudtak az utazás tervéről, s azt még május 18-án is valószínűnek tartották. A befejezés azt is sejteni engedti, hogy a levél jól értesült írója nem tartja kizártnak a *hivatalos kiküldetés* lehetőségét sem. A másnap, május 19-én Nyáry által „magánügyben” kiállított útlevelel azonban valószínűsíti, hogy a küldetés nem a minisztérium megbízásából történt volna, hiszen a Batthyány által aznap kiválasztott személyek tőle (vagy a belügyminisztérium rendőri osztályától) kellett, hogy útlevelet kapjanak. Vasvári „menetése” tehát a Pest megye és város által támogatott ifjúsági bizottság keretében még május 19-én is napirenden volt.

Miért nem ment végül Vasvári a kolozsvári országgyűlésre? Jelenlegi ismereteink alapján erre pontos választ nem adhatunk. Az azonban valószínűnek látszik, hogy maradásában szerepet játszott Szász Károly híre, pontosabban az *Erdélyi Híradó* már idézett május 17-i tudósítása, amely az indulás előtt megérkezett a fővárosba. A Lederer-féle „macskazene” után, a király szökését követően előállott izgatott hangulatban nem lett volna szerencsés, ha a harcias készülődés hírével beharangozott Vasvári, „a martiusi napok fiatal bajnoka” érkezik az ifjúsági küldöttség élén Kolozsvárra. Talán érkezett is Erdélyből ilyen figyelmeztetés, amely Vasvárit maradásra készítette. De az is lehet, valóban szükségesnek tűnt, hogy a baloldali ifjúság egyik vezetőjeként elismert, de mérsékelt magatartásáról ezekben a napokban több ízben bizonyoságot tett Vasvári a fővárosban maradjon. Tény, hogy május 23-án, a lakosságot adakozásra felszólító pesti népgyűlésen, Vasvári volt az első szónok, Rottenbiller polgármester és Hajnik Pál rendőrtanácsos előtt.²¹

A küldetés

Az erdélyi országgyűlés, a készülődés annak megnyitására, csak látszólag szorította ki a székelyek segítségül hívásának gondolatát. Valójában ez az országgyűlés, pontosabban az unió kimondása volt a segítség törvényes előfeltétele. A *Pesti Hírlap* május 18-án így számolt be „Vidéki mozgalmak” rovatában a székelyek készségéről: „A székelység igen melegen karolja fel a szabadság és a haza közügyét. Az E[rdélyi] Híradó május 9-i számában több képviselői nyilatkozatot tesznek, miszerint a székely nép utolsó csepp véré is kész a honért feláldozni. Ha a szabadság kívánja, bármilly percben 80 ezer székely fog fegyvert fogni. És ezek mind kész, bátor katonák leendnek.”²²

Láttuk, hogy már május elején felmerült a gondolat: Közép-Szolnokba — a bécsi hadügyminisztérium hozzájárulásával — erdélyi, a szebeni főhadparancsnoksághoz tartozó székely katonaságot kellene vezényelni. Valószínűleg azt senki sem tervezte a minisztériumban, hogy az unió megtörténte előtt valamiféle szabálytalan kísérlet történjen a Királyhágón túli haderő felhasználására, hiszen Magyarország és Erdély egyesítése csak hetek kérdése volt. A Szerbiából Karlócára özönlő fegyveres önkéntesek, az önálló délszláv állam alakításának tervéről befutó jelentések azonban kétségtelenül nyugtalanítóak voltak. Ebben a helyzetben érkezett a király Bécsből való eltávozásának híre, amely azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az uralkodóval megszakad, vagy legalábbis megnehezül a kapcsolat fenntartása. A kormányt ez azonnali és önálló lépések meg-

20 OL H 117. Vasvári Pál iratai. Agitáció. (Kiemelés az eredetiben.)

21 PH 1848. május 25. (65) A népgyűlés időpontjára ld. *Urbán*: A nemzetörség és honvédség szervezése... i. m. 273. o. 91. jegyzet.

22 PH 1848. május 18. (59) Azt, hogy az unió és a székelyek fegyveres segítségének lehetősége mennyire összefonódott, jól mutatja Petőfi Sándor: Két ország ölelkezése c. költeménye, amely a közösen elhárítandó veszélyekről szól, s arról, hogy „kétlű kard lett a magyar”. (Az unió híre június 1-én este érkezett a fővárosba és a PH június 5-i számában már megjelent a vers.)

tételére készítette. Így került sor arra, hogy május 19-én a minisztertanács határozatot hozott az országgyűlés összehívásáról és azt csak utólag terjesztette fel a királyhoz jóváhagyásra. A király Bécsből történt távozása azonban kérdésessé tette az uniótörvény gyors szentesítését és azzal fenyegetett, hogy a székely katonaság seregét is késik. Ez a megfontolás — és talán a *Pesti Hírlap* előző napi tudósítása — játszott szerepet abban, hogy a minisztertanács felhatalmazta Batthyányt, hogy azonnal hívja segítségül a székelyeket és a felhívás terjesztésére megbízottakat küldjön Erdélybe.

A még aznap elkészült felhívásban Batthyány mint miniszterelnök és ideiglenes hadügyminiszter fordult a székelyekhez. Hangsúlyozta, hogy „a két testvérhonnak tetteles egyesülése” még nem történt ugyan meg, de az — a pozsonyi VII. tc. jóváhagyásával — „elvileg . . . elfogadva, kegyes urunk királyunk változhatlan szavával szentesítve van.” A veszéllyel fenyegetett hon védelmére szólítja fel tehát a székely katonaságot és értesíti erről az erdélyi katonai főparancsnokot is, hogy „e levelem vételével tüstént Magyarországra, a Szeged tájékára telepíteni elhatározott 12,000 fegyveres katonaságból álló táborba sieszenek . . .”²³ Batthyány az egyidejűleg Puchner altábornaghoz, az erdélyi (szepeni) katonai főhadparancsnokhoz intézett levelében rámutatott, hogy a király eltávozásával és ennek következtében a kapcsolatok megszakadásával, valamint az országot fenyegető veszélyre való tekintettel „mint Magyarországnak miniszterelnöke s ideiglenes hadi minisztere” szoros kötelességének érezte, hogy „addig is, míg e részben a legfelsőbb jóváhagyást utólagosan megnyerném, a haza s ez által az összes monarchiának megmentése végett a székely nemzethez és katonasághoz a másolatban idezárt felszólítást intézni . . .”²⁴ Befejezésül a levél utal arra, hogy az uniót elvileg már elfogadta a király, így számít arra, hogy Puchner „ismert hazafiúi buzgalmánál fogva” segíti a felhívás sikerét, mert ellenkező esetben — hangsúlyozza Batthyány — „kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy, ha szavam főhadi kormányzó úr előtt részvétlenül hangzanék el, s ezen nagyfontosságú tárgy elhanyagolása miatt a hazára, az összes monarchiára s a dynastiára bármily veszély hárulna, a felelet terhe nem én reám, hanem főhadi kormányzó úrra fog nehezedni”.

A székelyekhez szóló felhívást azonnal nyomdába küldték és még aznap megtörtént a küldöttek kiválasztása. A szempont nyilván a helyismeret lehetett, így került sor Gál (Gaál) Sándornak, a székely határőrség volt hadnagyának, a fővárosi nemzetőrségi szabályzat kidolgozójának,²⁵ továbbá a legutóbbi erdélyi országgyűlésen is lenn járt Hajnik Károly gyorsírónak²⁶ a megbízására. Harmadiknak Klapka György, szolgálatból korábban kilépett főhadnagyrá esett Batthyány választása.²⁷ Az egyidejűleg kiadott megbízólevél és az utasítás nem mondja ki tételesen, hogy a küldöttek vezetője Gál Sándor, bár a neve min-

23 OL H 2. Meln. 1848:216; közli *Pap*: Okmánytár . . . i. m. I. k. 140—141. o.

24 OL H 2. Meln. 1848:216; közli *Pap*: Okmánytár . . . i. m. I. k. 141. o. Mind a felhívást, mind a Puchnernek szóló levelet közli még *Kövári László*: Okmánytár az 1848—49-i erdélyi eseményekhez. Pest, 1861. 11—13. o.

25 Gál Sándor korábbi 1848-as szereplésére ld. *Urbán*: A nemzetőrség és honvédség szervezése. . . i. m. 16. o.; életútjára *Károlyi Dénes*: Gál Sándor, L. az 1848. Arcok, eszmék, tettek c. kötetben. Bukarest, 1974. 258—260. o. Gálról az is hírlett ezekben a napokban, hogy „Hadi folyó irat”-ot fog kiadni: Ellenőr, 1848. május 5. (2)

26 Hajnik Károly ekkor valamiféle rendelkezési állományban lehetett az országgyűlés megnyitását, majd a Közlöny szerkesztőségében kapott állást, mint az országgyűlés gyorsírója. Ma már tudjuk róla, hogy az osztrák rendőrség ügynöke volt, legalábbis az utolsó pozsonyi országgyűlés idején: *Varga János*: A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban. Budapest, 1971. 19. o.

27 Klapka emlékiratai szerint Szabó Imrénének, volt testőrtársának (a későbbi hadügyi államtitkárának) köszönheti küldetését. Ez azonban emlékezteti tévedés, mivel Szabó ekkor még nem dolgozott a minisztériumban. Klapka és Gál — az emlékiratok szerint is — azonban együtt vettek részt a Radical Kör április végén benyújtott petíciójának előkészítésében, így valószínű, hogy Gál ajánlotta Klapkát, aki a márciusi napokban Erdélyből, Nagyszébenből érkezett a fővárosba és az elsősk között jelentkezett a minisztériumnál szolgálattelre. *Klapka György*: Emlékeimből. Budapest, 1886. 29—39. o. (*Klapka György*: Első küldetésem 1848-ban. Az Ország-Világ 1885. 11. sz. szöveg szerint egyezik a kötet anyagával.)

denült az első helyen szerepel. A gyakorlatban azonban Klapka és Hajnik is Gált tekintették a vállalkozás vezetőjének. Utasításuk szerint „azonnal útnak indulván, a szabad székely székekhez és székely ezredekhez szóló eredeti leveleimet az illető előljáráásoknak kézhez szolgáltatassák,²⁸ a nyomtatott példányokat pedig a székely nemzet között kiosszák, s lelkes szájakban és buzgó hazafiassággal hívják fel szóval is azon nemes nemzet összes mint egyes tagjait, miszerint a testvér honnak, illy vészes idejében... segedelmére lenni siesse nek...”²⁹

A küldöttek csak május 20-án indultak, hiszen a nyomtatott felhívások elkészültét meg kellett várniuk.³⁰ Elindulásuk csendben történt, mert a fővárosi lapok nem tudtak küldetésükről. Batthyány azonban nem akarta teljesen titokban tartani az akciót, ezért mind a felhívás, mind a Puchnerhez intézett levél megjelent a *Pesti Hírlap* másnapi, május 21-i számában.³¹ Gál, Hajnik és Klapka megbízásáról azonban egyetlen szó sem esett. A fővárosi hírekre specializált *Budapesti Híradó* tudósítója csak május 23-án kelt levelében említette, hogy a kormány „sebes futár által” küldte el a felszólítást, s azt „Gál, székely hadnagy vitte”.³²

A miniszterelnök megbízottai május 22-én este tízkor érkeztek a Biassini gyorskocsiszolgálat menetrend szerinti járatával Kolozsvárra. Mivel a szóbeli utasítás értelmében a Guberniumot, illetve Teleki József kormányzót elkerülve, de a székelyföldi viszonyokról tájékozódva kellett tovább utazniuk, Biassini Domokostól kértek tanácsot, hogy ki volna Kolozsvárot „valamely befolyásosabb székely egyén?” A megkérdezett Pálffy János udvarhelyszéki követet ajánlotta, akit a küldöttek meg is kerestek. (Pálffy és Hajnik ismerték egymást az 1841. évi erdélyi országgyűlésről.) Amikor Gál, Hajnik és Klapka felfedték küldetésüket — mint mondták: minél több székely fegyverforgatót akarnak kiindulásra bírni —, Pálffy ragaszkodott, hogy követtársa: ifj. Bethlen János is legyen jelen a beszélgetésen. A bécsi és a pesti fejleményekről és a megbízásuk okáról szóló beszámolót meghallgatva, Pálffy érthetően azt kérdezte a megbízottaktól, hogy ebben a fontos ügyben miért nem fordulnak a gubernátorhoz, vagy miért nem közlik küldetésüket az erdélyi ellenzék más, az országgyűlésre már gyülekező tagjaival. Gál és társai — Pálffy későbbi beszámolója szerint — megbízatásukra és sietségükre hivatkoztak, de nem elleneztek, hogy Pálffy és Bethlen a már Kolozsvárott tartózkodó Kemény Dénest, a belügyminisztérium államtitkárát tájékoztassa. Másnap kora reggel azután a küldöttek tovább utaztak Marosvásárhelyre.³³

28 Gál Sándor jelentése (l. a 39. sz. jegyzetet) beszél a főkirálybiráknak és a székely alakulatok ezredeseinek vitt levelekről, de az OL H 2. Meln. 1848:216. alatt semmi nyoma ezek fogalmazványainak, illetve az iratok titulettén semmi megjegyzés nem utal elkészítésükre.

29 A megbízólevél és az utasítás fogalmazványát l. OL H 2. Meln. 1848:216. A megbízás előzményeinek ismeretében tehát pontatlan e sorok írójának korábbi állásfoglalása, hogy ez a küldöttség az *ifjúság* küldöttsége lett volna: ld.: *Urban: A nemzetőség és honvédség szervezése*... i. m. 226. o.

30 A Puchnerhez intézett levél fogalmazványán található feljegyzés szerint azt csak május 20-án tisztázták le. Érdemes még megemlíteni, hogy az eredeti felhívásokat Landerer és Heckenastnál nyomtatták, de az OL R 32. 1848—49-es nyomtatványok c. gyűjteményében eltérő példányok is vannak, ami arra enged következtetni, hogy azokat Erdélyben újranyomták.

31 A lap fontos okmányokat közölt ezen a napon. Első helyen a minisztérium május 19-i közös felhívását, majd a nádor május 20-i proklamációját, ezt követően Batthyány felhívását a székelyekhez és a Puchnerhez intézett levelet.

32 BpH 1848. május 26. (846)

33 Az előadottakra I. Kemény Dénes Szemere Bertalanhoz: Kolozsvár, 1848. május 25. OL H 9. Belügyminisztérium, elnöki iratok (a továbbiakban — BM eln.) 1848:266. *Pálffy János*: Magyarország és erdélyi urak. Kolozsvár, 1939. I. k. 159—161. o. *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—49-re. Eudapest, 1880. 150. o. *Kövári László*: Erdély története 1848—49-ben. Pest, 1861. 34—35. o. *Klapka*: i. m. 40. o. szerint Kolozsváron „több kimagasló politikai személyiségnél” tették tiszteletüket, sőt Wesselényivel is találkoztak. Ez azonban emlékezeti tévedés. Wesselényi ekkor még nem volt Kolozsváron, s Kemény idézett levele másnap minden lényeges dologról beszámolt. Pálffy emlékezései is tartalmaznak kisebb tévedéseket: a küldötteket Batthyány nem személyesen hozzá irányította, s azok nem csak két zászlóaljat akartak kiindulásra bírni. Ez a szám a későbbi tények alapján maradt a szerző emlékezetében.

Május 23-án reggel Pálffy, Kemény Dénes és mások megtanácskozták Gálék küldetését és arra a megállapításra jutottak, hogy nevezettek nem lehetnek semmiképpen „igaz-járásbeliek”. Képtelenségnek tartották ugyanis, hogy a minisztérium ezt a feladatot három ismeretlen személyre bízza, miközben őket nem értesíti. De azt is gyanúsnak találták, hogy a székelyekhez intézett felhívást csak a miniszterelnök írta alá és hiányzott róla a nádori láttamozás. Ezért úgy döntöttek — mint Kemény Dénes jelentette Szemerének —, hogy Bánfi Jánost és Jánosi Dénest elindítják „az említett 3 gyanús személy után oly meghagyással, hogy mindenütt nyomokban járjanak, s ha olyasmit próbálnák, ami a ministerium megbuktatására, vagy republikanizmus terjesztésére, vagy általában is anarchiára vezetne, azt rögtön meggátolni törekedjenek, szükség esetében az említettek elfogatása által is.”³⁴

Nem tudjuk, ki közölte Teleki József kormányzóval a küldöttek érkezését és gyanúsan sietős továbbutazását Marosvásárhely felé, de az a tény, hogy Teleki — személyének és hivatalának mellőzésén túl — május 23-án azt jelentette a nádornak, hogy a nevezettek „ezen a városon egymással igen ellenkező híreket terjesztettek”,³⁵ valószínűvé teszi, hogy a Pálffyék által szerzett információk részben eljutottak a gubernátorhoz. Teleki a maga részéről azonnal intézkedett és utasította Maros, Csik, Háromszék és Udvarhelyszék főkirálybírait, valamint Marosvásárhely főbíróját, hogy a három gyanús egyén „minden tényeit és lépéseit éber figyelemmel kísérvén, ha törvényellenes és a közjólét felháborítására intézett törekvéseiket vennék észre, legott a körülményekhez képest a szükségeseket intézzék el...”³⁶ Teleki egyben azonnal tájékoztatta az erdélyi főparancsnokságon Pferdsman altábornagyot, Puchner helyettesét is.³⁷

A küldöttek május 23-án délután háromkor érkeztek meg Marosvásárhelyre, ahol Lázár János főbíró a miniszterelnök „saját aláírása és elnöki pecsétje alatt költ” megbízólevelének azonnal engedelmesskedett és este hatra összehívta a népgyűlést. Itt először Gál Sándor ismertette Batthyány felhívását, majd Berenczey László szólott, s a kb. hatezer főnyi hallgatóságot nemcsak az unió támogatására hívta fel, hanem meg is eskette a jelenlévőket, hogy addig is, amíg az unió létre nem jön, elfogadják a magyar minisztérium rendelkezéseit. A népgyűlést követően Marosvásárhelyt meggyorsult a nemzetőrség szervezése és megkezdődött az önkéntesek összeírása. A kormányzó, aki a főbíró igazoló és a főkirálybíró felháborodott jelentéséből értesült a fejleményekről, a Gubernium május 25-i üléséből megróttá a várost az „ily szokatlan népgyűlés” miatt és azért, hogy egy, az erdélyi kormányzók alá tartozó törvényhatóság „egy más, csak ezután lehető kormányra biztosainak, ezen királyi főkormányzók mellőzéseivel tett felszólítására, hűtellel is pecsételt határozatot hozni nem kételkedett.”³⁸

Batthyány utasítása szerint csak székelyföldi körútjuk után kellett volna az egyik küldöttnek Nagyszebenbe menni a Puchnerhez szóló levéllel. Mivel azon-

³⁴ Kemény D. idézett május 24-i jelentése, OL H 9. BM eln. 1848:266. Kemény szerint a küldöttek — nagy titokban egy Hegedűs nevű helyi ügyvédnek is beszámolva — nem egyformán adták elő a bécsi republikánus mozgalmakról tudott híreket, s ez is növelte a gyanút megbízatásuk hitelessége iránt. Kemény egyébként kétségbe vonta a küldetés sikerét. Így írt: „Hogy ezen egyének a székelységet föl nem költik, az bizonyos. De zavart csinálhatnak, tetézik a bonnyodalmakat.”

³⁵ OL F 37. Gub. eln. 1848:1289; OL H 2. Meln. 1848:249.

³⁶ OL F 37 Gub. eln. 1848:1289.

³⁷ Uo.

³⁸ A jelentések: OL F 37. Gub. eln. 1848:1295, 1320, 1323. Tholdalagi Ferenc főkirálybíró jelentéséből kiviláglik, hogy ő még a proklamációk szétosztását is meg akarta tiltani. Teleki kormányzó megróvó levele Marosvásárhelyhez: OL F 46. Gubernium Transylvanicum in Politicis. (A továbbiakban — Gub. pol.) 1848:6795; továbbá: Archivele Statului Tirgu-Mures (Marosvásárhely város levéltára), Acta Politica 1848:1438. Az eseményekre l. még *Jakab*: i. m. 150. o.; *Klapka*: i. m. 40. o.; továbbá *ifj. Biás István*: Marosvásárhely a szabadságharc alatt. (Klny. a „Marosvásárhely” 1900. évi folyamából) Marosvásárhely, 1900. 7. o. Az Ellenőr május 26-i (13) száma adott hírt a marosvásárhelyi eseményekről és először utalt arra, hogy a székelyeket fegyverbe hívní „három egyén városunkon által is ment”. L. még EH 1848. május 26. (372)

ban Marosvásárhelyen úgy értesültek, hogy az ottani vár parancsnoka tudósította érkezésükről és az eseményekről a szebeni főparancsnokságot, úgy döntöttek, hogy Hajnik Károly azonnal Szebenbe utazik, majd onnan vissza Pestre, hogy jelentse a miniszterelnöknek az addigi tapasztalatokat.³⁹ Így május 24-én kora hajnalban először Hajnik indult el, majd rövidesen Gál és Klapka is felkerekedtek, hogy Székelyudvarhelyre menjenek.⁴⁰

Marosvásárhelyen tehát jól indult Batthyány küldötteinek munkája. Megbízatusukat nem vonták kétségbe és nem érkezett még meg sem Teleki gubernátor levele, sem a két küldött, akiket Pálffy és Kemény Dénes menesztett a nyomukba. Udvarhelyszékben már nehézségek támadtak. Macskási Lajos főkirálybíró Székelykeresztúron május 24-én készségesen fogadta őket és össze is hívta a szék tisztségviselőit, de közben megérkezett a két küldött, illetve a gubernátor figyelmeztetése. A szék „csendfenntartó bizottmánya” végül úgy foglalt állást, hogy a miniszterelnöki felszólalást „meleg részvétellel” fogadja ugyan, de ügyeik „legbonyolódottabb állásában” (ami alatt a tisztújítást követő helyi feszültség is értendő!) „tettleges részvét... csak kormányunk felhívó rendelete után születhetnek”. Gál és Klapka belátta, hogy itt a népgyűlések könnyen pártszínezetű kitérésekre vezethetnének, ezért — „pár száz nyomtatott proclamatiót” átadva a „csendőr bizottmánynak” — Háromszéknek vették útjukat.⁴¹

Időközben Hajnik Károly küldetése sajátos fordulatot vett. A Szebenbe utazó Hajnik ugyanis május 24-én a Küküllő völgyében, Medgyesen találkozott Puchner altábornaggyal, aki mint az erdélyi országgyűlés királyi biztosa, Kolozsvárra tartott. Hajnik azonnal átadta Puchnernek Batthyány levelét, de útirányát nem változtatta meg és továbbutazott Szebenbe. Ennek oka nyilván a miniszterelnök szóbeli utasításában keresendő, amelynek értelmében a Szebenbe küldött személynek tájékozódnia kellett az erdélyi haderő székvárosának hangulatáról. Hajnik előtt azonban már megérkezett Teleki gubernátornak Pferdsman altábornagyhoz intézett figyelmeztetése, amelyben Hajnik név szerint szerepelt. Mivel Hajnikot ismerték Szebenben, május 25-én történt megérkezése után rövidesen igazoltatták és — mivel igazolni nem tudta magát — letartóztatták. Hajnik hiába hivatkozott arra, hogy az őt igazoló miniszterelnöki levelet útközben átadta Puchnernek, kijelentése nem talált hitelre. Hajnikot a városi rendőrség kihallgatta a „szelíd kikérdezés” szabályai szerint, Pferdsman pedig azonnal jelentette az esetet a gubernátornak. Teleki, aki időközben Puchnertől értesült Hajnik megbízatásának hitelességéről, május 27-én utasította a szebeni polgármestert Hajnik szabadon bocsátására. Bár a polgármester a rendeletet május 28-án délután kézhez vette, Hajnikot csak másnap reggel, *négy napi fogáság után* engedték szabadon — de elkobozott iratait akkor sem adták vissza. Hajnik ekkor Kolozsvárra utazott, részt vett a május 30-i, az uniót kimondó országgyűlésen és azonnal visszatért Pestre, megfelelően Batthyány írásbeli utasításának, hogy a Puchnernek küldött levelet kézbesítve, a Szebenben járt személy „a teljesítetteknek és tapasztaltaknak előadása végett hozzám személyesen vissza jő”. Hajnik visszatérése nem maradt titokban, sőt a sajtóban olyan tudósítás is megjelent, hogy ő hozta az unió hírért Pestre.⁴²

39 Gál Sándor összefoglaló jelentése Batthyányhoz: 1848. június 25. OL H 2. Meln. 1848:454.

40 OL F 37. Gub. eln. 1848:1295. (Klapka: i. m. 41. o. szerint Hajnik csak Sepsiszentgyörgyöri ment Szebenbe, de ez tévedés.)

41 OL F 37. Gub. eln. 1848:1376. (Macskási Lajos főbírónak ehhez a leveléhez mellékelve kapta kézhez a gubernátor a nyomtatott proklamáció első példányát.) OL H 2. Meln. 1848:454.

42 Hajnik letartóztatásáról és szabadon engedéséről: OL F 37. Gub. eln. 1848:1322, 1448. Hajnik iratairól: OL F 37. Gub. eln. 1848: 1353, 1448. L. még *Jakab*: i. m. 151. o. *Kövári*: i. m. 35. o. szerint Hajniknak volt útlevele, de ez a jelentések alapján téves. (Ami azt is jelzi, hogy a három küldöttnék csak egy *megbízó levele* volt, és nem kaptak külön-külön személyre szóló útlevelet.) A sajtó Hajnik sorsáról: *Ellenőr*, 1848. június 1. (16); *Nemzeti*, 1848. június 2. (20); *Nemzetőr*, 1848. június 3.; *BpH* 1848. június 8. (857) Egyes tudósítások tévesen Hajnik Párról, a belügyminisztérium rendőrtanácsosáról írnak.

Puchner megérkezése Kolozsvárra, pontosabban Batthyány hozzá intézett levele eloszlatta a kétségeket Gál, Hajnik és Klapka megbízatásának valódisága felől. Ezt csak megerősítette a *Pesti Hírlap* május 21-i, Batthyány felhívását és a Puchnernek szóló levelet közlő száma, amely nagy késéssel, tudomásunk szerint csak május 25-én jutott el Kolozsvárra. Ez tehát világossá tette, hogy Gál és társai nem felforgatásra törekvő „emissariusok”, hanem a törvényes magyar kormány elnökének küldöttjei egy olyan ügyben, amely szándékát tekintve méltányolható ugyan, de az eljárás módját és eszközeit tekintve — mi tagadás — szabálytalan, sőt *törvénytelen* volt. Teleki gubernátor le is vonta ezt a tanulságot és úgy döntött, hogy az erdélyi kormányzók mellőzése miatt panaszt tesz a királynál.⁴³ A *Pesti Hírlap* megérkezése Kemény Dénest és társait is újabb lépésekre készítette. Mint a május 25-én a nádorhoz írott levélben Kemény jelentette, megtanácskozták a dolgot és sürgönyt menesztettek a Gál Sándorék követésére küldött két személy után, hogy „ügyekezzenek az említett egyéneket válatatjoknak ily modorban sükert semmi esetre, de netalán veszélyt szülhető tulajdonságáról fölvilágosítani”, személyüket az esetleges bántalomtól megóvni, de „a rend megháboríttatását is mindenestre eltávoztatni”.⁴⁴ Kemény azt is jelentette a nádornak, hogy lépésükről Teleki kormányzó „értésítve és benne megegyezve van”. A levél legfontosabb része Kemény és társainak véleménye Batthyány eljárásáról. Ebben először is helytelenítik, hogy a székely katonaságot az unió előtt hívták fel kiindulásra, mivel az árt az unió népszerűségének, így azt a románok és szászok felhasználhatják. (A rokonszenv Csikban „egyébiránt sem igen nagy” — jegyzi meg Kemény.) De ez nem is történhet szabályosan az unió előtt és a *kormányzó nélkül*, mert „a kormányzókat a rendelkezéssel keresztül szökni annyit tenne, mint a létező igazgatást megdönteni, mielőtt lenne organizálva más, helyette” — érvelt a levél. Végezetül azt hangsúlyozta, hogy az Erdélyben jelentkező magyarelles mozgalmak miatt egyébként sem tanácsos a székely határország egészét kimozdítani, főleg nem a moldvai és havasalföldi határszélről. Helyette azt javasolta, hogy a román határőrezredeket vigyék ki, mert azokat ők nélkülözhetőeknek tartják és meggyőződésük, hogy az illir mozgalmak ellen használhatók is lesznek . . .

Egymást követték tehát a futárok Kolozsvárról Pestre és hozták a jelentéseket a nádorhoz, a belügyminiszterhez. Puchner azonban nem sietett, hogy válaszoljon Batthyány levelére. Végül május 28-án megszületett a *magyar nyelvű*, de semmitmondó válasz, amely a gubernátorral történt tanácskozásról, az erdélyi katonai erőnek — már a császárnak is jelentett — elégtelenségéről és ebből fakadóan „a szélbeli katonaság” Erdélyből történő kivitelének kényszerű leállításáról szólt. Puchner biztosította Batthyányt szándékáról, hogy „a kimondott szent célhoz” járuljon, „ha ezen szándékom kivitelét minden körülmények hatalmasan nem gátolnák”. Majd egy ironikus fordulattal így írt a Batthyány által emlegetett felelősségről: „és ha ezen ügyben Excellenciád nagyrabecsült terveinek meg nem felelhetek, szíveskedjék Excellenciád a felelőség terhét nem énreám, hanem azokra gördíteni, kik a világ első jelességű harcosait a Felső iránti, szent esküvel fogadott hűségétől és előjáróik iránt engedelmességtől nemcsak eltántorították, hanem ezeket bennök egészen meg is semmisítették”.⁴⁵ Nem kétséges, hogy Puchner utóbbi kitételében elsősorban nem a 2. székely gyalogezred április végi parancsmegtagadásának értelmi szerzőire cél-

43 OL F 46. Gub. pol. 1848:6795. Meg kell azonban jegyezni, hogy bár ez a döntés május 25-én született, a királyhoz intézendő levél fogalmazványa csak május 30-án került a másoló kezébe és azt — az *urgens* jelzés ellenére — csak június 2-án továbbították, vagyis az uniótörvény elfogadása után.

44 OL H 2. Meln. 1848:250.

45 OL H 2. Meln. 1848:546. A levél az Innsbruckba utazott Batthyányt már nem érte a fővárosban, így azt a június 6-i minisztertanácson ismertették.

zott, hanem Batthyány küldötteire, akik gyakorlatilag nemcsak a Guberniumot, hanem az erdélyi General-Kommandót, a főparancsnokságot is megkerülték.

Az István nádorhoz intézett jelentések nem találták őt már Budán, mivel május 24-én Innsburckba utazott. A levelek, nyilván tartalmuk miatt ez magától értetődő volt, a nádori iroda döntése alapján Batthyányhoz kerültek, s ez történt Kemény május 24-én Szemeréhez küldött jelentésével is. Az érdekeltnek így módja volt közvetlenül megmagyarázni szabálytalan cselekedetét és annak rugóit. A miniszterelnök elsőként május 27-én Kemény Dénesnek válaszolt. Lépését — írja Batthyány — a sürgős körülmények parancsolták, azt „önfelelősségére”, de a nádor és az egész minisztérium tudtával tette. A szerb betörések, a bécsi zavargások és a király távozásának híre ellenségeinknek kedvezett, így nem ígérkezett más segítség, mint „a nemes székely nemzet és ezredeknek a magyar királyi trón, nemzet és haza iránti ismeretes rendületlen hűségét pótlólagos legfelsőbb jóváhagyás reményében igénybe vennem...” A levél végül visszautasítja Kemény május 24-i jelentésének azokat a részeit, amelyek nyilván szándékosan túlozva adták vissza Gál és társainak beszámolóját a bécsi és pesti fejleményekről, majd az újabb bécsi „anarchikus zavargásról” érkezett hírekre utalva felszólította Keményt, hogy „a közös haza felett okvetlen kitérő fergeteg elhárítása tekintetéből” tartsa ő is hazafias kötelességének a székelyek kiindításának elősegítését.⁴⁶

Teleki gubernátornak a nádorhoz intézett jelentése csak május 29-én került Batthyányhoz, aki azonnal válaszolt. Ez a levél egyike azoknak, amelyekben a zárkózott Batthyány, aki nem hagyott az utókorra naplót, vagy hosszú baráti leveleket, betekintést enged gondolkodásába, nézeteibe. A válasz nem hagy kétséget, hogy írójuk többre becsüli a bár szabálytalan, de gyors cselekedeteket a szabályos, de késedelmes és ezért kártékony lépéseknél. „Miként egyes emberek, úgy az országok és nemzetek életében is vannak percenetek [pillanatok] — írja Batthyány —, melyeket megragadni, melyekben a szabályszerű lépésektől eltérni okvetlen szükség, hogy a késedelem vagy hosszas fontolgatás szülte kipótolhatatlan kár veszélye elő ne törjön.” Ilyen volt május 19-e, amelyben azonnal cselekedni kellett. Hiába óhajtotta volna — folytatja a miniszterelnök —, hogy felszólítása „Erdély törvényes főnökének rendes útján” menjen, a rögtöni intézkedés szüksége azt kívánta, hogy a gubernátort „olyak teljesítésétől, mire magát hivatalos állásánál fogva felhatalmazottnak nem érzethetné”, megkímélje. Ezért kellett eltérnie „a rendes alakszerűségtől” és a király, a haza és a nemzet iránti kötelességből, hogy — fejezi be érvelését Batthyány — „önfelelősségemre, a fenséges nádor királyi helytartó és a magyar ministerium tudtával, a székely nemzet és ezredék segítkezését egyenesen hozzájuk küldött egyének által szorgalmazzam”.⁴⁷ Batthyány egyidejűleg válaszolt Kemény Dénesnek a nádorhoz intézett május 25-i levelére is. Ebben utalt korábbi válaszára, megismételte a fenti, Telekinek kifejtett érveit és megjegyezte: maga Kemény is belátta a rendkívüli helyzetben teendő rendkívüli rendszabályok szükségét akkor, amikor azt sürgette, hogy az erdélyi országgyűlésre a magyar minisztérium mihamarabb küldjön egy *teljhatalmú* biztost. Ez, mondja Batthyány, „még sokkal nagyobb mértékben tér el a törvényes formáktól...”⁴⁸

Míg ez a levélváltás tartott és amíg Hajnik kiszabadult szebeni fogságából, Gál Sándor és Klapka megkezdték tevékenységüket Háromszékben. Horváth

46 OL H 2. Meln. 1848:249. Batthyány levele tehát választ ad a nádori aláírás hiányára is: a nádor és minisztériumai tudtával, de *saját felelősségére* cselekedett. Nyilván ezért volt magától értetődő, hogy Kemény Dénesnek Szemeréhez intézett levelére a miniszterelnök válaszolt.

47 OL H 2. Meln. 1848:249. Batthyány levelének lényeges részeit közli *Jakab*: i. m. 153–154. o.

48 OL H 2. Meln. 1848:250. (Kemény a teljhatalmú kormánybiztos azonnali kiküldését a május 24-i, Szemeréhez írott levelében ajánlotta.)

Albert főkirálybíró május 28-án jelentette Teleki Józsefnek a küldöttek megérkezését Sepsiszentgyörgyre és utasítást kért a teendőket illetően.⁴⁹ A kormányzó május 31-én kelt válaszában sajátosan érvelt: „mivel a magyar minisztériumról fel sem lehet tenni azt, miként a székely katonákat közvetlenül előjárójok iránt tartozó függésnek... megszegésével... kívánna a segedelemre felszólítani”, ezért azt javasolta, hogy a biztosokat figyelmeztesse, hogy tartózkodjanak minden igazgatástól és a katonaságot csak akkor hívják fel, amikor azok már saját előjáróiktól is parancsot kaptak.⁵⁰ A főkirálybíró azután ennek megfelelően június 3-án vagy 4-én írásban szólította fel Gál Sándort tevékenységük korlátozására.⁵¹ Ezt megelőzően azonban a küldöttek Alcsernátonban, majd május 31-én Kézdivásárhelyen tartottak népgyűlést, utóbbi helyen egy épület udvarán, de nagy tömeg és az újonnan alakult nemzetőrség előtt. A kézdivásárhelyi eseményekről számolt be Kovács Dániel főbíró, kérve, hogy a katonai szolgálatot nem teljesítő fiatalok közül „alírással melletti” jelentkezők számára a kormányzó gondoskodjék tiszték, zsold és fegyverzet felől.⁵² Június 3-án vagy 4-én, mikor Gál és Klapka Zágónba indultak volna, kapták meg a gubernátor rendeletét (tulajdonképpen a főkirálybíróhoz intézett rendelet másolatát), amely eltiltotta őket a székely katonaság kiindítása melletti agitálástól. Ezt követően — mint Gál jelentésében olvashatjuk — Háromszékben többé nem léptek fel nyilvánosan.⁵³ Ekkor a küldöttek, akiknek megbízásuk szerint az egész Székelyföldet be kellett járniuk, északnak fordultak és átmentek Csíkba. Itt, a hatóságok által Csik, Gyergyó és Kászón székek számára szervezett és az új viszonyokról tájékoztató, június 15-én Somlón tartott népgyűlésen Gálnak lehetősége nyílt megbízatásának ismertetésére. Szavait kedvezően fogadták, maga Gál joggal sikerként könyvelte el a fejleményeket.⁵⁴ Időközben azonban lassan négy hét telt el és *gyakorlatilag* mi sem történt a székelyek kimozdítása érdekében. Ugyanakkor az erdélyi országgyűlés május 30-án megszavazta az uniót és június 18-ra megérkezett Kolozsvárra a királyi jóváhagyás.⁵⁵ Így a Batthyány-kormány átvehette Erdély igazgatását és nem volt többé szükség Gál Sándor és társai különleges megbízatására.

Az eredmény

Az elmondottak után joggal merül fel a kérdés: hogyan értékeljük a történeteket, sikernek vagy kudarcnak tekintsük-e Batthyány küldötteinek útját? A felelet nem egyszerű, mivel érthetően külön kell választanunk a miniszterelnöknek a formákkal — sőt az alkotmányossági aggályokkal — bátran szakító lépését és magának a küldetésnek az eredményeit. Ez utóbbi is összetett kérdés, hiszen nemcsak az lehet érdekes és fontos, hogy megbízatásukban mit értek el

49 OL F 37. Gub. eln. 1848:1347. A jelentésből megtudjuk, hogy Gál és Klapka „a borítékban hozzám intézett, belől a székelyeket fegyverfogásra buzdító felszólítást hozván be” — vagyis a székek vezetőinek, illetve az ezredek parancsnokainak nem hoztak külön levelet (L. a 28. sz. jegyzetet.) Gál Sándor összefoglaló jelentéséből viszont az derül ki, hogy megérkezésükkor Sepsiszentgyörgyön gyakorlatilag egy népgyűlés fogadta őket a szék hazánál, amiről a főkirálybíró jelentése nem tesz említést. A háromszéki fejleményekre l. még *Egyed Akos*: i. m. 55. o.

50 OL F 37. Gub. eln. 1848:1347; OL H 2. Meln. 1848:454.

51 OL F 37. Gub. eln. 1848:1495. (A jelentés június 4-én kelt.)

52 OL F 37. Gub. eln. 1848:1431. Teleki jelentette is az önkéntesek ellátásának gondját Batthyánynak: OL H 2. Meln. 1848:293.

53 OL H 2. Meln. 1848:454. Gál jelentéséből úgy tűnik, mintha a Gubernium hozzájuk intézett volna rendeletet. Jelentésének mellékletéből azonban világos, hogy a főkirálybíró Teleki idézett május 31-i levelének másolatát juttatta el — átvételi elismervény ellenében — Gálhoz. Gál jelentése szerint a zágoni út előtt még Lemhényben, Sz. Katolnán és Kovásznán tartottak népgyűlést. L. még PH 1848. június 6. (100)

54 Gál idézett jelentése; l. még *Jakab*: i. m. 158. 256–258. o.

55 A témánkat érintő általános politikai háttér modern, új kutatásokon alapuló összefoglalását l. *Miskolczy Ambrus*: Társadalmi és nemzeti kérdés az utolsó erdélyi rendi országgyűlésen. Századok, 1979. 5. sz.

a küldöttek, hanem számolnunk kell megjelenésük általános hatásával és következményeivel is.

Láttuk, Batthyány május 19-én nem nyerte el a nádor egyértelmű jóváhagyását, ezért hiányzott István főherceg aláírása a felhívásról és ezért beszélt Batthyány később arról, hogy *saját felelősségére*, bár a nádor és minisztertársai tudtával cselekedett.⁵⁶ A miniszterelnök bátor lépésének jóváhagyása azonban rövidesen megtörtént. Batthyány május 22-én — egy újabb aggasztó délvidéki jelentést továbbítva — jelezte Pulszky Ferencnek, aki akkor már a bécsi magyar külügyminisztérium államtitkára volt, hogy segítségül hívta a székelyeket. Pulszky a jelentést és Batthyány levelének fordítását azonnal továbbította Latour osztrák hadügyminiszterhez.⁵⁷ Latour, aki — mint azt előljáróban már láttuk — eddig is elzárkózott az erdélyi katonaság kihozatala elől, május 27-én úgy nyilatkozott, hogy amíg Puchnertől nem kap jelentést, nem adhat semmiféle utasítást az erdélyi haderő főparancsnokának, mivel előtte ismeretlenek az ottani viszonyok.⁵⁸ Pulszky május 29-én továbbította ezt a választ Pest-Budára.⁵⁹ Ugyanezen a napon azonban István nádor Innsbruckban olyan kéziratokat eszközölt ki Teleki erdélyi kormányzóhoz és Puchner főparancsnokhoz, amelyben a király Batthyány május 19-i felhívását — mint ami a korona és a monarchia érdekében kelt — jóváhagyta, István nádor illetékességét Erdélyre is kiterjesztette (!) és Puchnernek pedig meghagyta, hogy „ezen felhívás kívánt sikerét eszközölni mindenkép törekedjék”.⁶⁰ A nádor június 4-én visszaérkezett a fővárosba és a *Pesti Hírlap*, valamint a kormány akkor induló hivatalos lapja, a *Közlöny* június 8-án leközzölte mind a két kéziratot.⁶¹ Tehát tíz nappal Batthyány „illegális” lépése után az akció a legmagasabb szinten jóváhagyást nyert.⁶²

Más kérdés volt a katonaság tényleges kiindítása, mivel azt számos tényező gátolta. A Gubernium és a General-Kommando érthetően hallani sem akart róla. A székely ezredek tisztikara ebben a kérdésben nem volt egységes — de Puchner parancsa nélkül az adott helyzetben az egyetértők sem indultak volna meg. Az erdélyi politikusok sem lelkesedtek a gondolatért, mint kiviláglott ez Kemény Dénesnek a nádorhoz intézett jelentéséből.⁶³ Teleki kormányzó június 3-án kelt levelében fejtette ki Batthyánynak, hogy a székely határőrkatonaság egy része már nem is tartózkodik lakhelyén, a másik része pedig „a Moldvában mutatkozó... mozgalmak tekintetéből a külső és belső bátorságnak nemcsak ezen nagyfejedelemségben, hanem Magyarországon, sőt az öszves osztrák császárságbani veszélyeztetése nélkül” nem mozdítható ki.⁶⁴ Június 10-én Kemény Dénes fejtette ki a véleményét a miniszterelnöknek arról, hogy a határőrző székelyeket miért nem volna helyes kimozdítani: „mert azokat, ha hírét hallanák künn annak, hogy háztűzők vidékében zavar van, a hazaszökéstől megtartóztatni nem lehetne...” A levél a továbbiakban hivatkozik arra is, hogy „a Pruthnál nagy orosz sereg van összpontosulva” és végül azt javasolja, hogy a 2. oláh határőrezredből vigyenek ki legalább két zászlóaljot, mert azok „jó fegyelem alatt vannak”.⁶⁵ Másnap, június 11-én, ennek a nézetének adott kifeje-

56 A kérdést illetően nem lehetett nagy vita, vagy legalábbis Széchenyi sem ítélte el Batthyány lépését, mert akkor ennek valami nyomát találunk naplójában.

57 OL H 6. Külügyminiszter, elnöki iratok (a továbbiakban — KM ein.) 1848:45.

58 OL H 6. KM ein. 1848:72.

59 OL H 2. Meln. 1848:416.

60 OL H 2. Meln. 1848:435; *Pap*: Okmánytár... i. m. I. k. 158—159. o.; *Kövári*: Okmánytár... i. m. 15—16. o.

61 PH 1848. június 8. (77): *Közlöny*, 1848. június 8. (1)

62 Ez történt egyébként — némi késéssel — a május 16-án elrendelt honvédtoborzás esetében is; l. *Urbán*: A nemzetőrség és honvédség szervezése... i. m. 232. o.

63 L. a 44. sz. jegyzetnél.

64 OL H 2. Meln. 1848:293.

65 OL H 9. BM ein. 1848:478.

zést Teleki László is.⁶⁶ Wesselényi Miklós pedig június 13-án hírlapi felszólítást tett közzé, amelyben azt javasolta, hogy a fegyvert fogó önkéntesek — a későbbi honvédek — se hagyják el Erdélyt, mert ott is szükség van rájuk.⁶⁷

A fenti levelek egy része még meg sem íródott, amikor a minisztertanács — Batthyány távollétében — foglalkozott Puchner május 28-i levelével és arra az elhatározásra jutott, hogy a nádor — immáron a királynak „Erdélyre nézve is teljes hatalmú helytartója” — parancsolja meg Puchner katonai főparancsnoknak, hogy a jövőben minden katonai kérdésben csak a magyar miniszteriumtól fogadjon el parancsot, s az ismeretes körülmények miatt „az egész Erdélyben létező katonaságnak felét Magyarországra tüstént küldje ki”.⁶⁸ A határozatról — nyilván a miniszterelnök helyett — Szemere Bertalan belügyminiszter értesítette a nádort június 11-én, kérve: „kegyeskedjék meghagyni Erdélyből a székely katonaság egy részének kijövetelét, mely parancsolat rögtön volna teljesítendő”.⁶⁹ A nádor a kérelmet még aznap továbbította Mészáros Lázár hadügyminiszterhez, utasítva, hogy haladéktalanul tegye meg a szükséges intézkedéseket.⁷⁰ Mészáros másnap egy meglehetősen általános fogalmazású parancsban utasította Puchnert, hogy haladéktalanul adjon parancsot „a székely nemzetnek”, hogy „a körülményekhez képest minél nagyobb számban Magyarországra, Szeged városába siessenek...”.⁷¹ Június 16-án azután Mészáros egy, a nádor által is ellenjegyzett levélben értesítette Teleki gubernátort, hogy Puchnert utasította: az Erdélyben található seregekből és a székely katonaságból a *nélkülözhetőeket* rendelje ki Magyarország védelmére.⁷² Ez volt végre az a rendelkezés, amelyet már visszautasítani nem lehetett, csak késleltetni annak végrehajtását.⁷³ Eredményeként azután július—augusztusban az I. és II. székely gyalogezred, a II. román gyalogezred egy-egy zászlóalja és a székely huszárok egy osztálya (2 százada) indult ki a szegedi táborba...⁷⁴

A küldöttek tehát a közvetlen célt nem érték el. Volt-e mégis valami haszna küldetésüknek? A kortárs történetíró, Kővári László csak a kiküldetés bevalótt célját tekinti, amikor így ír: „Klapkáék eredménytelenül visszahúzódtak...”.⁷⁵ Jakab Elek viszont úgy látja, hogy Gál és Klapka a székelységben „felkeltették az alvó nemzeti érzést” és útjuk igazi hatása majd ősszel, Berzenzey toborzásának sikerében nyilvánult meg.⁷⁶

Szerencsére ismerjük a küldöttek jelentését is, véleményüket megbízásuk teljesítéséről, legalábbis Klapka és Gál Sándor esetében.⁷⁷ Gál Csíkból valamikor június 10-e körül visszaküldte Pestre Klapkát, aki június 16-án nyújtotta be jelentését Batthyánynak.⁷⁸ Klapka röviden beszámolt a székely határőrök hangulatáról, arról, hogy szerinte lehet rájuk számítani, de — Kolozsvárott Puchnerral történt megbeszélésére⁷⁹ és a Moldvából érkezett hírekre hivatkozva —

66 Uo.

67 Kolozsvári Híradó 1848. június 13. (12); l. még *Trócsányi*: i. m. 542. o.

68 KLÖM XII. 228—229. o.

69 OL H 9. BM eln. 1848:296; OL H 75. Hadügyminisztérium, kiadványok (a továbbiakban — HM/k) 1848:293.

70 OL H 75. HM/k 1848:263.

71 Uo.

72 OL H 75 HM/k 1848:400; OL F 37. Gub. eln. 1848:1603.

73 L. például Puchner jelentését a pénzügyről, vagy a szükséges tisztek hiányáról: OL F 37. Gub. eln. 1848:1624, 1860; OL 75. HM/k 1848:656, 729.

74 *Jakab*: i. m. 158—159., 258—259. o. (Jakab Elek munkájának értékét jelentősen növeli, hogy szerzője nemcsak kortárs, szemtanú és az események résztvevője, de a jelek szerint munkájának megírásához használhatta a Gubernium levéltárát is.)

75 *Kővári*: i. m. 35. o.

76 *Jakab*: i. m. 156., 158—159. o.

77 Hajnik jelentése nem ismert. Valószínű, hogy Hajnik csak élőszóval számolt be Batthyánynak.

78 OL H 2. Meln. 1848:320.

79 *Klapka*: i. m. 42—43. o. is beszámol a Puchnerral folytatott beszélgetéséről, igaz nem arról a tárgykörről.

nem ajánlotta az egész székely katonaság kihozatalát. A jelentés javasolta, hogy az erdélyi önkéntesek kiállítására újabb, nádori aláírással is ellátott felhívást kell intézni és gondoskodni kell az önkéntesekhez a megfelelő tisztek kinevezéséről.⁸⁰ Klapka azonban túlzottan optimista volt, amikor azt írta, hogy szerinte 10—12 zászlóalj önkéntes honvédet „a legrövidebb idő alatt” ki lehet állítani.⁸¹ Klapka befejezésül jelentette, hogy a Székelyföldet elhagyva megtekintette a két román határőrezredet, ahol azt a benyomást szerezte, hogy megfelelő felhívásokkal és kedvezményekkel „ezen erőteljes oláh nép is igen könnyen megnyerhető volna, ellenkezőleg pedig, ha ti. mi sem történik, tartani lehet: hogy ezen oláh nép nagy erejét számos száz és oláh bujtogatóktól elcsábítva, inkább a magyar érdek ellen fogja felhasználni...”⁸² Nem kétséges, hogy Klapka ezt a kitérőt nem hirtelen ötletből tette Orlát és Naszód felé, hanem az megfelelt eredeti — bár írásban nem rögzített — utasításuknak.

Klapka jelentésében megjegyezte, hogy miután ő Székelyföldet elhagyta, „társom, Gál Sándor további rendelkezésig ott maradván”. Gál azután Alcsernátonból, június 25-én nyújtotta be „*Ministerelnöki küldött Gál Sándor*” felirattal ellátott terjedelmes jelentését és javaslatait.⁸³ A négyrészes jelentés először a „követi eljárás” eredményeiről számolt be részletesen, az út sorrendjében (Marosszék, Udvarhelyszék, Háromszék és Csíkszék). Ennek kapcsán tért ki Weselényi már említett, a kiindulás ellen nyilatkozó felszólítására, amelyet hibásnak tartott és úgy ítélte meg, hogy az csökkenteni fogja a székelyek bizodalmit a magyar minisztériumban „egszersmind az engedelmetlenség magvát is el fogja hinteni”. Gál nem tagadja, hogy Erdély is veszélyeztetve van, de a proklamáció azon nem segít,⁸⁴ inkább fegyvert és pénzt kellett volna biztosítani az önkénteseknek, s akkor „pár hét alatt 20—30 ezer székelyt akárhová begyakorolva lehetett volna kimozdítani”. Gál szerint Wesselényinek vissza kellene vonnia a proklamációt — de addig is annak ellensúlyozására saját kezdeményezésére ő is kibocsátott egy felhívást, hogy „a lelkesedés, mely minden népgyűlésen igen nagy mértékben mutatkozott, ki ne oltassék”.⁸⁵ A jelentés ezt követően a székelyföldi önkéntes (honvéd) toborzás lehetőségeit ismerteti és részletes javaslatot tesz a szervezésre és kiképzésre is. A harmadik rész a nemzetőrség székelyföldi megszervezésének lehetőségeit és várható nehézségeit taglalja. Végül a jelentés negyedik, legterjedelmesebb része („Mit kell a székely nemzet átalakulásánál főképp figyelembe venni”) elemzi az átalakulás küszöbére érkezett székelység társadalmi tagolódását, az egyes rétegek érdekeit és ellentéteit, a katonáskodás terheit és javasolja — a köztelherviselés logikus következményeként — a székelyek határőrszolgálatának megszüntetését, annál is inkább, mert az nem az egész székelységet sújtja. Egészében véve Gál jelentését gondos és lelkiismeretes esettanulmánynak tekinthetjük, amely nemcsak a szerző hely- és tárgyismeretét, de az átalakulásba vetett őszinte hitét is jól tükrözi.

⁸⁰ Nagyon valószínűnek látszik, hogy a nádor által is aláírt június 16-i rendelet (l. a 72. sz. jegyzetet) Klapka jelentése alapján készült.

⁸¹ Ismeretes, hogy Erdélyben 1848 szeptemberéig nem egészen két honvédzászlóaljat (a 11. és 12. sorszámút) állítottak ki.

⁸² Batthyány június 23-án utasította Szemerét a szükséges proklamáció elkészítésére; OL H 2. Meln. 1848:320.

⁸³ A már többször idézett jelentést — számos melléklettel — l. OL H 2. Meln. 1848:454. A jelentés „fejléce” teljesen katonai minta szerint készült.

⁸⁴ Gál igen keményen fogalmaz: „En tehát bárha igaz is a Veselényi állítása, miként Erdély veszélyezve van, a proclamatio kibocsátásban a legszerencsétlenebb modort találok, és az onnan származik, mivel ő és a kolozsvári urak, kik a székely nemzetet a hírlapokból akarják kormányozni a nélkül, hogy a jelen viszonyokat illő figyelemmel kísérik, nem helyes szempontból indulnak ki.”

⁸⁵ A felhívásban — teszi hozzá Gál — „báró Veselényi Miklós nincs megtámadva”. A szöveg persze említi „a szabadság egykori mártírjának aggodalmas szózatát”, amelyet félreemagyarázhatnak és az esetleg téltelenségre készíthet. A június 25-i kelettel, Gál Sándor „ministerelnöki küldött a Székelyföldre” aláírású proklamáció kéziratos szövege a jelentés mellett.

Az utókor szemével mérlegelve Gál és társainak székelyföldi küldetését, abban nemcsak Batthyány miniszterelnöknek a formalitásokkal szakító kezdeményező bátorságát kell méltányolnunk. A küldöttek — mint láttuk — értékes információkat gyűjtöttek Erdélyben, elsősorban a székely és a román határvidéken, sőt Gál Sándor jóvoltából a székely társadalom máig is figyelemre méltó, haladó szemléletű elemzéséhez jutottunk. A küldöttek nemcsak népszerűsítették az önkéntesek (a honvédek) toborzásának gondolatát, de hasznos javaslatokat is tettek a kormánynak, hogy azt Erdélyben miként szervezzék. (Dobay ezredes, az erdélyi honvédek főparancsnoka és a szervezés irányítója Klapka személyes javaslatára kapta megbízatását.) A jelentésekből az is kiviláglik, hogy Gál és Klapka körútja lendületet adott a helyenként már április végén — május elején megkezdődött nemzetöri szervezkedésnek is.

A tárgyalt küldetésnek azonban van egy másik, Batthyány intézkedéseit a magyar forradalom nagyobb összefüggéseibe helyező látószöge is. A miniszterelnök kétségtelen elszántságát tükröző lépés ugyanis azt is mutatja, hogy 1848 májusának közepén Batthyány a Szerbiából tömegesen érkező fegyveres önkéntesek (a szerviánusok) beözönlése miatt valóban kritikuskak tekintette a délvidéki helyzetet és tartott az azonnali és tömeges összeütközésektől, a polgárháborútól. Vagyis Hrabovszky altábornagy hírei nem az ürügyet, hanem a komoly indokot szolgáltatták a honvédtoborzás azonnali elrendelésére, holott annak előkészületei még nem fejeződtek be. Így a székely katonaság segítségül hívása sem arra volt alkalom, hogy Batthyány az unió magától értetődőségére figyelmeztessen, hanem ez az intézkedés is a közeli és komoly veszély tudatából fakadt. Más kérdés, hogy Gál és társainak küldetése — főleg a felhívás közzététele a sajtóban — lehetőséget nyújtott arra, hogy a miniszterelnök ezzel részben az unió szükségességét, részben pedig az ebből fakadó közös védelmi kötelezettséget hangsúlyozza.

Végezetül meg kell említenünk Batthyány szabálytalan lépésének innsbrucki jóváhagyását is. Az azonnali helyeslés azt mutatja, hogy a király és főleg tanácsadói ekkor még maguk is aggodalommal szemlélték a Szerbiával határos területek népmozgalmait, egyetértettek a péterváradai vagy temesvári katonai főparancsnokok egymást követő borúlátó jelentéseivel — és így a magyar kormány intézkedéseivel is. Az azonban így is meglepő, hogy a május 29-i királyi kézirat, amely jóváhagyta Batthyány intézkedéseit, egyidejűleg — egyébként az erdélyi országgyűlés összeülésével azonos napon — kijelentette, hogy *a nádor hatóságát Erdélyre is kiterjeszti*. Ez nem volt szükségszerű velejárója a május 19-i rendelkezések jóváhagyásának és különösen érdekesnek kell tartanunk, ha arra gondolunk, hogy Batthyáynak nem sokkal később, június 10-én végül is milyen nehézségek árán sikerült csak elérnie az uniótörvény szentesítését. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor elmondhatjuk, hogy Batthyány akciójának jóváhagyása, a május 29-i királyi kéziratok kibocsátása volt az utolsó aktus, ahol még nem jelentkezett nyíltan az udvar, a bécsi minisztérium, valamint a magyar kormány alapvető érdekellentéte. Június 10-én már Batthyáynak minden, a fentiekben megismert határozottságára szükség volt, hogy kieszközölje az uniótörvény jóváhagyását és a Jellasicsot elítélő kéziratot, amely később olyan sok vitát váltott ki a kortársak, majd a történészek között.

ПРИЗЫВ НА ПОМОЩЬ СЕКЕЙСКИХ ВОЙСК В МАЕ 1848 ГОДА

Резюме

В середине мая 1848 года первому ответственному венгерскому министерству, едва один месяц как вступившему на пост, пришлось столкнуться с быстро скапливающимися трудностями. Венгерская общественность требовала возвращения венгерских войск на родину и создания национальной армии. Первый серьезный конфликт на этой почве возник в мае 1848 года, когда командующий гарнизоном в Буде генерал И. Ледерер отказался выдать венгерским властям оружие, предназначенное для Национальной Гвардии Пешта. 10 мая демонстранты направились в Буду с требованием отставки Ледерера, но их остановили отряды кавалерии и гренадеров, пустивших в ход сабли и штыки. 15 мая из южных провинций поступило сообщение о вооруженных восстаниях сербов, а 19 мая новую проблему означало известие о том, что император и король, получив известие о революционном движении в Вене, покинул резиденцию. Таким образом наряду с правительственным кризисом, последовавшим после событий 10 мая, грозила также опасность прекращения связи с монархом. Премьер-министр Лайош Баттяни, неоднократно засвидетельствовавший в эти дни свою самостоятельность, в это время направляет уполномоченных в Трансильванию с тем, чтобы призвать на помощь секейские пограничные войска на подавление волнений сербов в южных провинциях, которые поддерживали вооруженные добровольческие отряды, вторгшиеся из Сербии.

Этот шаг примечателен тем, что всё это произошло до созыва государственного собрания Трансильвании, то-есть до тех пор, пока еще не была провозглашена уния Трансильвании с Венгрией (первая по политическим соображениям Венгрии и Габсбургов рассматривалась как отдельное великое княжество). Таким образом шаг Баттяни не был полностью конституционным, он был лишен поддержки королевского наместника эрцгерцога Стефана, более того, явился также и поводом к столкновению между трансильванскими либералами, поддерживавшими унию и правительство Баттяни. Опираясь на работы, анализирующие причины и обстоятельства политического кризиса в мае 1848 года, автор статьи рассматривает предысторию назначения комиссии в составе трех человек, направленной 19 мая 1848 года премьер-министром, форму делегирования и достигнутые при этом результаты.

В разделе «Предпосылки решения» автор анализирует слухи, распространившиеся в начале мая 1848 года в венгерской столице, согласно которым «мартовская молодежь» планировала направить более крупную группу в Коложвар на государственное собрание Трансильвании с целью содействия унии, включению в конституцию закона об объединении двух частей страны. После 10 мая, когда солдаты разогнали демонстрацию молодежи, этот вопрос был снят с повестки дня, и в Трансильванию выехала лишь небольшая группа, да и она не под руководством революционера Пала Вашвари, как ожидалось общественным мнением на основе предварительных слухов.

В главе «Миссия» показано, с каким поручением выехали в Трансильванию лейтенант Шандор Гал, отставной лейтенант Дьёрдь Клапка и стенографист государственного собрания Карой, Хайник взявшие с собой отпечатанное воззвание Баттяни к секейцам и письмом генералу Пухнеру, верховному командующему Трансильвании. На основании донесений трансильванского Поместного приказа излагается их путь, трудности и итоги миссии. Из переписки обиженного трансильванского генерал-губернатора Йожефа Телеки и Баттяни мы понимаем и то, какую ответственность взял на себя Баттяни, предприняв этот шаг, превышавший его компетенцию в данный момент.

В разделе «Итоги» на основании донесений посланцев и немногочисленных откликов современников дается оценка поездки делегации, которая — исходя из декларированной цели миссии, — может расцениваться как безуспешная. Однако автор статьи подчеркивает, что в тот период еще не созрели условия для того, чтобы секейские батальоны немедленно отправились в «сегедский лагерь», существовавший еще только на бумаге. Однако поездка делегации укрепила в венгерском населении Трансильвании сознание единства обеих частей страны и необходимости совместной защиты революции, ускорила формирование трансильванской национальной гвардии и обеспечила возможность составить профессиональное мнение двух делегированных офицеров о настроениях секейского — и отчасти румынского — воинства в Трансильвании. Сверх того, показом и оценкой менее известных до сих пор действий Баттяни делает более оттененным портрет первого венгерского премьер-министра с трагической судьбой.

DER RUF ZUR HILFE DES SZEKLER MILITÄRS IM MAI 1848

Resümee

In der Mitte Mai 1848 musste das seit nur einem Monate amtierende erste ungarische verantwortliche Ministerium die rasch vermehrenden Schwierigkeiten bekämpfen. Am 10-ten Mai schlug das Militär die Demonstration gegen den Befehlshabenden General das General-Kommandos in Ungarn, den General der Cavallerie Lederer blutig nieder, am 15-ten kam ein Bericht von den serbischen Bewegungen in Südungarn (Batschka), am 19-ten gab die Nachricht eine grosse Sorge, dass der Kaiser und König auf die Nachricht der Wiener revolutionären Bewegungen die Hauptstadt verliess. Also neben der Geschehnisse von 10-ten Mai folgende Regierungskrise drohte auch der die Union und Batthyány Regierung unterstützenden Siebenbürgischen Li-Lajos Batthyány, der in diesen Tagen seine Selbständigkeit in mehreren Beziehungen aufwies, schickte nach Siebenbürgen seine Beauftragten um das Szekler Grenzmilitär gegen die serbischen Bewegungen in Südungarn, die von Serbien mit bewaffneten Freiwilligen unterstützt waren, zur Hilfe zu rufen.

Das Interessante seines Schrittes bestand darin, dass er vor dem Zusammenrufen des Siebenbürgner Reichstages zur Reihe kam, als sich die Vereinigung des von den Habsburgern aus politischen Gründen zu selbständigem Grossfürstentum behandelten Siebenbürgens mit dem Königlichen Ungarn noch nicht stattfand. So war der Schritt Batthyáns im ganzen nicht verfassungsmässig, entbehrte die Unterstützung des Palatins und Königlichen Statthalters, des Erzherzogs István, sogar rief das Befremden auch der die Union und Batthyány Regierung unterstützenden Siebenbürgischen Liberalen hervor.

Der Autor, stützend auf seine frühere, die Ursachen und Umstände der Regierungskrise im Mai untersuchende Studien, prüft diesmal die Vorgänge der Sendung der Comitee, die Form der Sendung und seine Resultete.

Das Kapitel „Die Vorhergehenden des Entschlusses“ überblickt die Nachrichten, die am Anfang Mai 1848 in der ungarischen Hauptstadt entstanden, nach denen „Die Jugend vom März“ eine grössere Gruppe nach Kolozsvár (Klausenburg) zum Reichstag von Siebenbürgen zu schicken plante um die Union, die Vereinigung beider Landteile gesetzmässig bekräftigen zu helfen. Nach 10-ten Mai, dem Auftritt des Militärs gegen die demonstrierende Jugend verschwand diese Vorstellung von der Tagesordnung und nur eine kleinere Gruppe fuhr nach Siebenbürgen, aber nicht unter der Leitung des jungen Revolutionären, Pál Vasvári — wie das auf Grunde der Nachrichten von der öffentlichen Meinung erwartet war.

Das Kapitel: „Die Sendung“ führt vor, mit welchem Auftrag fuhren die Gesandten: Leutnant Sándor Gál (ausgetreten vom Dienst des Generals György Klapka) und der Reichstagtenograph Károly Hajnik, mitgenommen den gedruckten Aufruf von Batthyány zu den Szeklern und seinen Brief zu dem Kommandanten des General-Kommandos in Siebenbürgen, dem General Puchner. Der Autor zeichnet auf Grunde der Meldungen der regierenden Behörde der Gouvernement in Siebenbürgen, des Guberniums ihre Fahrt, deren Schwierigkeiten und Resultate. Aus dem Briefwechsel des grollenden Gouverneurs József Teleki und des Ministerpräsidenten Batthyány können wir auch verstehen, welche Verantwortlichkeit Batthyány auf sich nahm mit diesem, in dem gegebenen Moment seinen Wirkungskreis übertreffenden Schritt.

Das Kapitel: „Die Resultat“ bewertet auf Grunde der Meldungen der Gesandten und der Äusserungen einiger Zeitgenossen die Sendung, die hinsichtlich der Zielsetzungen — für erfolglos zu betrachten ist. Die Studie betont aber, dass damals eine Voraussetzung dafür, dass sich die Szekler Bataillone in das nur auf dem Papier befindliche „Szegediner Lager“ schnell in Bewegung setzen, nicht gegeben war. Die Sendung bekräftigte jedoch in der ungarischen Bevölkerung in Siebenbürgen das Bewusstsein der Zusammenhörigkeit beider Landteile und der gemeinsamen Verteidigung der Revolution, beschleunigte die Organisation der National-Garde in Siebenbürgen und ermöglichte den fachmässigen Urteil der geschickten zwei Soldaten über die Stimmung der Szekler und teilweise des rumänischen Militärs in Siebenbürgen. Darüber hinaus bereichert der Autor mit der Vorstellung und Bewertung der bisher wenig bekannten Tat von Batthyány das Portree des ersten, vom tragischen Schicksal heimgesuchten ungarischen Ministerpräsidenten.